

4 276 gömda barn

Ingen lag reglerar när beslut om skyddad identitet ska fattas. Ingen bedömning görs av barnets sociala situation. Inget barn får självt komma till tals.

Det måste vi ändra på.

Text: Barbro Hindberg

Drygt 4000 barn i Sverige lever med skyddad identitet. De utgör 37 procent av alla som får skyddade personuppgifter. Men varför barn lever gömda, om det vet vi egentligen väldigt lite.

Det är Skatteverket som beslutar om skyddade personuppgifter. Där för man ingen statistik om skälen till sina beslut, varken när det gäller barn eller vuxna. Statistiken är uppdelad på region, ålder och kön men säger inget om varför en person behöver skydd eller vem som utgör hotet.

Det är anmärkningsvärt att vi vet så lite om beslut som får så allvarliga konsekvenser – för både barn och vuxna. **Sekretessmarkering är det första och vanligaste steget** när en person känner sig hotad och vill få sina personuppgifter skyddade. Det är en varningssignal som Skatteverket kan sätta för en viss person i databasen för folkbokföring. Beslut om sekretessmarkering fattas efter ansökan från den som vill att personuppgifterna ska vara sekretessbelagda och kan omfatta även sambodande vuxna och barn. Om den sökande anger att barn också ska omfattas av skyddet får barnen med automatik skyddade personuppgifter.

När Skatteverket lämnar ut uppgifter ur folkbokföringsdatabasen till andra myndigheter följer sekretessmarkeringen med och signalerar att en noggrann provning ska göras innan uppgifter lämnas ut. Varje myndighet avgör sedan, själv, hur uppgifterna ska hanteras. Vissa myndigheter har särskilda skyddshandläggare, men det är ändå så många människor som ska hantera skyddade personuppgifter att man kan undra om det verkligen är möjligt att göra systemet vattentätt.

En omprovning av beslutet ska formellt sett göras varje år, men det kan dröja längre i fall där hoten bedöms som allvarliga görs omprovningen ofta först efter två år. De flesta lever med skyddade personuppgifter i flera år, en del hela livet.

När Allmänna Barnhuset frågade mig om jag ville skriva en bok om barn som lever med skyddade personuppgifter var jag först tveksam till att ta på mig uppdraget. Jag tänkte att det nog var mer lämpat för en jurist än för mig, som är beteendevetare i botten. Jag trodde att det skulle komma att handla om att botanisera i och tolka olika lagar. Jag trodde också att det mest skulle handla om att sammanställa rutiner och riktlinjer som givits ut av olika myndigheter.

Det senare blev inte aktuellt, eftersom det visade sig inte finnas några riktlinjer att sammanställa. Arbetet aktualiserade dock ett antal juridiska frågor, men helt andra frågor än dem jag hade räknat med.

Det första som slog mig var att kunskapen om barn som lever med skyddad identitet är mycket begränsad. Man kan hitta rubriker i olika rapporter om kvinnor och barn som lever med skyddad identitet, men vid en närmare granskning står det inte mycket om just barnen. Det är kvinnorna, deras mammor, som står i fokus.

Vid mina intervjuer med företrädare för olika myndigheter var det samma sak. Med några undantag hade ingen riktigt tänkt på barnens situation och konsekvenserna för dem av att leva med skyddad identitet. Även jag – som normalt är mycket barnfokuserad – halkade upphörtigen in på det spåret. Gang på gang fann jag att jag höll på att skriva om kvinnorna i stället för om barnen. Jag har tidigare agnat mig åt barn som får illa av olika skäl och många gånger upplevt att det varit svårt att ha ett konsekvent barnperspektiv, men aldrig har det varit svårare än när det gäller barn som lever med skyddad identitet.

Enligt Skatteverkets uppskattning är ungefär hälften av personerna med skyddade personuppgifter kvinnor som hotas av närstående. Det kan vara en tidigare partner, men också fäder, broder eller andra manliga släktingar. Andra skäl till att människor får skyddad identitet är att de är hotade i sin yrkesverksamhet, som brottsoffer eller vittnen, eller i samband med så kallat hedersrelaterat våld. Barn kan vara direkt eller indirekt drabbade inom alla dessa kategorier.

Livet påverkas starkt av beslutet om skyddad identitet. Det kan få praktiska, sociala, ekonomiska och psykologiska konsekvenser. Känslan av utsatthet kan vara lika stark som den var innan man valde att gömma sig. All energi kan gå åt till att vidta åtgärder för att identiteten inte ska avslöjas för någon. Följden blir ständig rädsla, isolering, ohälsosam ekonomi. Detta drabbar barnen hårt och det finns stor risk för att deras hälsa och utveckling skadas. Jag kan inte säga vad jag egentligen heter. Vi har bytt efternamn också. Jag måste försöka lara mig det, men jag säger fel ibland.

När jag går till Fritids till exempel, då är jag rädd... Hjärtat slår snabbare... det bultar fortare. Det gör ont i magen.

Exemplet är ett citat ur forskaren Katarina Weinehall artikel i SocialPolitik nr 3/08 där hon beskriver hur vardagen förändras i grunden.

Fran forskning om barn i umgänges- och vårdnadstvister vet man att barn tar skada av föräldrarnas konflikt. När konflikten är så stark att den föranlett en ansökan om sekretessmarkering har den drivits till sin yttersta spets. Att ivingas se inte bara sin pappa som ett hot, utan alla människor som en potentiell risk för avslöjande, skapas en grundläggande otrygghet och misstro hos barnet mot andra människor.

Kvinnor och barn som lever med skyddad identitet är ofta traumatiserade. Att leva gömd kan innebära att traumat hålls vid liv och aldrig kan bearbetas utan att både mor och barn fastnar i de traumatiska upplevelserna. Barnen riskerar också att bli mammans livvakt – ett ansvar som barn inte ska behöva känna.

När förskolan, skolan, socialtjänsten, försäkringskassan eller någon annan myndighet får klart för sig att en persons personuppgifter är spärrmarkerade utgår de allra flesta från att beslutet om spärrmarkering är väl underbyggt och att det gäller att vara mycket försiktig så att inga uppgifter läcker ut.

Frågan är dock om man kan säga att besluten är väl underbyggda. Ansökningar om skyddade personuppgifter hanteras som en rent administrativ fråga. Skatteverket kan begära någon form av intyg från socialtjänsten, polisen eller kvinnojour, men har ingen personlig kontakt med någon av de berörda.

Mannen, som uppges utgöra hotet, informeras inte om att kvinnan ansökt om eller fått skyddade personuppgifter för sig och barnen på grund av honom. Han bedöms som farlig utan att veta om det. En riskbedömning vörd namnet, som ju detta är fråga om, måste innehålla samtal med båda parter.

Ansökningar om skyddade personuppgifter skulle få ett säkrare underlag om regelrätta riskbedömningar gjordes av polisen, rättspsykiatrien eller socialtjänsten. Kanske skulle det i vissa fall kunna lösa upp en del knutar så att skyddad identitet inte blir nödvändig. En av de kriminalinspektörer i Stockholm som jag intervjuade sa:

– Det går att lösa upp även den hårdaste knut om man närmar sig människor på rätt sätt och skapar kontakt. Det är en win-win-situation. Skyddade personuppgifter ska man bara ta till när alla andra möjligheter är uttomda.

Det kan man inte säga att de är om man inte talat med de inblandade.

Frågan om skyddade personuppgifter är inte lagreglerad trots att besluten får långgående konsekvenser för alla berörda, utan behandlas som en folkbokföringsfråga.

En jämförelse kan göras med besöksförbud där besluten är lagreglerade, fattas av jurister och går att överklaga. Dessutom ska åklagaren eller domstolen underrätta socialtjänsten om parterna har gemensamma barn under 18 år. När det gäller beslut om besöksförbud finns alltså en betydligt större insikt om att det rör sig om utsatta barn och familjer som behöver hjälp.

Det är anmärkningsvärt att regelverket när det gäller åtgärder som i princip har samma syfte, det vill säga att skydda människor som är utsatta för hot och förföljelse, är så olika. Inte minst anmärkningsvärt är att rättsväsendet har en skyldighet att genast underrätta socialnämnden om parterna har gemensamma barn, medan Skatteverket inte har någon skyldighet

att beakta barnens situation överhuvudtaget.
Att beslut med allvarliga konsekvenser för barn fattas utan lagstöd och utan att barnet utreds eller tillfrågas rimligt illa med FN:s barnkonvention och med svensk lagstiftning i övrigt som kräver att alla myndigheters beslut om barn innehåller en bedomning av vad som är bäst för barnet. Ett barnperspektiv ska inte bara finnas i verksamheter med direkt ansvar för barn utan även i verksamheter för vuxna och administrativa myndigheter vars verksamhet direkt eller indirekt rör barn. Ansvaret för att tala med barn och att utreda deras situation och behov kan dock inte läggas på Skatteverket utan det måste ligga på en myndighet med barnkompetens. I den nyutkomna boken **Barn och ungdomar som lever med skyddade personuppgifter** föreslår vi att ett yttrande från socialtjänsten ska inhämtas innan beslut om skyddade personuppgifter för barn fattas. I de intervjuer jag har gjort i samband med boken har jag fått exempel på fall där det tveklöst varit motiverat med en sekretessmarkering och där den sökande fått sin ansökan beviljad men även på fall där det också varit motiverat, men där ansökan avslagits. Några har berättat om fall där en sekretessmarkering inte borde ha gjorts eller skulle ha kunnat undvikas med någon form av insats eller rättsliga åtgärder. Att så långt det är möjligt skilja agnarna från velet fördrar ett annat beslutsunderlag än det som används idag. Inga beslut om barn ska fattas utan att barnet fått komma till tals och utan att en bedomning av barnets situation och behov gjorts. Det gäller även barn med skyddade personuppgifter.

Allmänna Barnhuset föreslår därför ett antal förändringar för att barn med skyddade personuppgifter ska få ett rättssaker handläggning i enlighet med FN:s barnkonvention:

- * Rättssakerheten kräver att frågan om skyddade personuppgifter lagregleras. Den bör behandlas på samma sätt som frågan om besöksförbud.
- * Ett yttrande från socialtjänsten ska alltid inhämtas inför beslut om skyddade personuppgifter som rör barn. Barnets behov av stöd ska alltid utredas av socialtjänsten.
- * Beslut om skyddade personuppgifter och en dom om gemensam vårdnad eller umgänge ska inte kunna förekomma samtidigt.
- * Professionella hot- och riskbedömningar ska göras av polisen, socialtjänsten eller vuxenpsykiatri, när barn berörs.
- * En statistikdatabas om barn som lever med skyddade personuppgifter bör byggas upp.
- * En befintlig myndighet eller organisation ges i uppdrag att följa/initiera forskning och metodutveckling. I ansvaret bör också ligga att utveckla stöd och hjälp för verksamheter som möter dessa barn i till exempel förskola och skola. Verksamheten bör ha en tydlig professionell inriktning.

I en debattartikel i maj krävde Allmänna barnhuset och Socialstyrelsen att folkhälsominister Maria Larsson skyndsamt initierar ett åtgärdspaket för att rättssäkra processen kring dömda barn. I dag är dessa barn ett bihang till vuxna och flyttas runt av vuxna. Det måste vi ändra på.

[Barbro Hindberg](#)

Läs mer:

Barn och ungdomar som lever med skyddade personuppgifter. Allmänna Barnhuset 2009. I Socialpolitik nr 3/07 Bestulen på livet och nr 3/08 En hemlig uppväxt. Weinehall, K., Jonsson, M-L., Eliasson, M. & Olausson, M. (2007) G(1)ömda – en studie om kvinnor och barn med skyddade personuppgifter. Umeå universitet, Skrifter från Juridiska institutionen, No 17/2007.